

Tuhfetü'l-İhvân (Dostlara Armağan) Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü, Prof. Dr. Âdem Ceyhan ve Muhammet H. Cankurt (Çeviren ve Açıklayan: Vardarlı Abdülhâdi Efendi), Aksaray Valiği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, ISBN: 978-975-17-4963-5, Aralık 2021, 100 sayfa.

Dr. Okan DOĞAN

Milli Eğitim Bakanlığı, Sivas, Türkiye. okannet58@hotmail.com

Geliş/Received: 07.02.2023

Kabul/Accepted: 13.03.2023

Sayfa/ Page: 188-191

Atıf/Citation: Doğan, O. (2023 Tuhfetü'l-İhvân (Dostlara Armağan) Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü, Prof. Dr. Âdem Ceyhan ve Muhammet H. Cankurt (Çeviren ve Açıklayan: Vardarlı Abdülhâdi Efendi), Aksaray Valiği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, ISBN: 978-975-17-4963-5, Aralık 2021, 100 sayfa. . *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 8(15), 188-191.

Yayın Değerlendirme/Publication Review

H. Ali, İslam tarihinde Hz. Peygamber'den sonra en mühim yer tutan şahsiyetlerden biridir. Ona nisbet edilen güzel sözler, nasihatlar, şiirler; âlim ve sanatkârlar tarafından yüzyıllar boyunca tercüme edilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. “Sad-Kelime-i Hazret-i Ali” (Hz. Ali'nin Yüz Sözü) adı altında, anılan sahabeye ait olduğu nakledilen yüz güzel sözün, Türk edebiyatı tarihinde 14 veya 15. asırdan beri defalarca tercüme ve şerh edildiği bilinmektedir. Bahis konusu yüz sözü 16. asırda Türkçeye çevirip kısaca açıklayan yazarlardan biri de Vardarlı Abdülhâdî Efendi'dir. Manastır şehrindeki Kadı Yahya Medresesi'nde müderris olduğu, söz konusu eserinden öğrenilen, buna ilaveten irfani, tasavvufi yönü olduğu da silsile-i Evliyâ türüne ait yazısından anlaşıl原因 Abdülhâdî Efendi, tercüme ve şerhini dostlarına hatıra olarak bırakmayı isteyerek “Tuhfetü'l-ihvân” adıyla isimlendirmiştir. Müellif, eserine “Dostlar Hediyesi” veya “Dervişler Armağanı” manasına gelen bu anlamı koyarak onu Arapça bilmeyenlere hediye ettiğini ifade etmektedir.

Söz konusu kitapçık; Prof. Dr. Âdem Ceyhan ve Muhammet H. Cankurt tarafından neşre hazırlanmış olup Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından 2021 yılı Aralık ayında yayımlanmıştır. Bu metnin inceleme bölümünden öğrendiğimize göre, tanınmış Arap âlim ve yazarı Câhız (ö. 869), Hz. Ali'ye ait binlerce vecize arasından yüz sözü seçip bir araya getirmiş; 16. yüzyıl Osmanlı ilim ve irfan sahiplerinden Vardarlı Abdülhâdî bin el-Hacc Bekr, Hicri 968/ Miladi 1560-1561 yılında Türkçeye çevirip kısaca açıklamıştır. Vardarlı müderris Abdülhâdî Efendi'nin “Silsile-i Evliyâ” adlı bir eserinin de bulunduğu, yaşadığı devir ve tasavvufi tarafı hakkında bu kitapçıktan da bilgiler edinildiği anlaşılmaktadır. Tesbit edilebilen yazma bir nüshasına göre birkaç yapraktan ibaret olan bu metin de Latin harflerine ve günümüz Türkçesine aktarılarak asıl çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Yüz sayfadan ibaret eser, Takdim ve Sunuş yazılarından sonra, Ön söz, Giriş, I. Bölüm, II. Bölüm ve Kaynaklar'dan meydana gelmektedir.

Ön söz'de bu eserin inşa safhaları hakkında bilgi veren Ceyhan, *Sad-Kelime-i Hazret-i Ali* türündeki irfani mirasın parçalarından biri olan *Tuhfetü'l-ihvân*'ın günümüz okuyucusu tarafından anlaşılabilmesi için çağımız Türkçesine aktarılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu bölümden, söz konusu eserin, 2012 yılında III. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu'nda bir tebliğ hâlinde sunulmasını müteakiben bildiriler kitabında yayımlandığını, adı geçen ilmî toplantı esnasında dinleyiciler arasında bulunan Prof. Dr. Orhan Terzioğlu'nun, o metnin ihtiva ettiği Arapça sözler ve diline dair yönelttiği tenkitten sonra 2015'te günümüz Türkçesine çevrilerek *Yeni Türkiye* dergisinin Rumeli- Balkanlar Özel Sayısında yayımlandığını öğrenmekteyiz.

Giriş bölümünde öncelikle Reşidüddîn Vatvat'ın (ö. 1177?) bu konudaki çalışmalarından bahsedilmiştir. Ceyhan'ın tesbitine göre, Vardarlı Abdülhâdî Efendi, tercüme ve şerhini meydana getirirken Reşidüddîn Vatvat'ın belirtilen mevzudaki eserinden istifade etmiştir. Vatvat'ın “*Matlûbu Külli Tâlib Min Kelâmi Emîrû'l-mü'minîn Ali bin Ebi Tâlib*” (Müminlerin Reisi Ali bin Ebî Tâlib'in Sözlerinden Her İsteyenin Talep Ettiği) adlı Farsça-Arapça eseri, bu konuda yazılmış diğer birtakım Türkçe tercüme ve şerhler üzerinde de tesirli olduğu anlaşıl原因 bir metindir. Reşidüddîn, bu eserinde, Hz. Ali'nin ünlü Arap âlimi Câhız tarafından seçilmiş yüz vecizesini Farsçaya çevirip kısaca açıklamış; o sözlerin manalarını birer kıta ile nazmen de ifade etmiş; daha sonra aynı metne Arapça şerhler de eklemiştir. Çalışmanın Giriş bölümünde Reşidüddîn Vatvat'ın adı geçen eserinin 14 veya 15. asırdan 20. yüzyıla kadar yapılan birtakım çevirilerinden bahsedilmiş; o kitapçıkta yer alan bazı güzel sözlerin, çeşitli konularda telif veya tercüme edilmiş Türkçe eserlerde anılışı hususunda da örnekler verilmiştir.

I. Bölüm, kendi içerisinde altı alt bölümden meydana gelmektedir. Bu alt bölümler sırasıyla şu şekildedir: Vardarlı Abdülhâdî Efendi ve Tuhfetü'l-ihvân İsimli Eseri, Yazılış yılı, Abdülhâdî Efendi'nin Başka Bir Eseri: Silsile-i Evliyâ, Sad-Kelime-i Hazret-i Ali Şerhi, Eserdeki Bazı Türkçe Kelime ve Deyimler, Bazı Arapça Kelimelerin Türkçe Karşılıkları.

Öncelikle Vardarlı Abdülhâdî Efendi hakkında biyografik, bibliyografik kaynaklarda bilgi bulunmadığı belirtilerek onun vazife yaptığı Manastır'daki Kadı Yahya Medrese'ne dair iki tarihî vesikadan bahsedilmiş; böylece 16 ve 17. asırda böyle bir öğretim kurumunun varlığı teyid edilmiştir. Vardarlı Abdülhâdî Efendi, eserine “Tuhfetü'l-ihvân” adını vererek onu Arapça bilmeyen kişilere hediye ettiğini belirtmiştir. Daha sonra yazma nüshada eserin yazılış yılı olarak bildirilen Hicri 668 (M. 1269-70) senesi ele alınıp incelenmiş; bu konuda müstensihin dalgınlığından ileri gelen hatalı kayıt, tashih edilerek *Sad Kelime* şerhinin H. 968/ M. 1560-1561 yılında yazıldığı, çeşitli delil ve ipuçlarından hareketle tesbit ve izah edilmiştir. Bunu müteakiben Vardarlı Abdülhâdî Efendi'nin başka bir eseri olan *Silsile-i Evliyâ*, bulunabilen yazma nüshasına dayanılarak tanıtılmış; böylece yazar hakkında sınırlı da olsa malumat

verilmiştir. Abdülhâdî Efendi'nin kendi eserindeki ifadelerden, *Silsile-i Evliyâ'yı* H. 972/ M. 1565 yılında yazdığı anlaşılmaktadır.

Dördüncü alt başlık olan *Sad-Kelime-i Hazret-i Ali Şerhi*'nde ise kitabı neşre hazırlayanlardan Ceyhan, daha önce anılan ve Reşîdüddîn Vatvat'a ait olan *Matlûbu Külli Tâlib...* adlı eserden örnekler vererek iki metin arasında karşılaştırma yapmıştır. Bu mukayese sonucunda, Abdülhâdî Efendi'nin, eserini meydana getirirken Reşîdüddîn'in adı geçen eserinden çokça faydalanmış olduğu ortaya konulmuştur. Burada şerh esnasında işaret edilen birkaç ayet ve hadis dolayısıyla ifade edilen bir mesele de *Sad-Kelime-i Hazret-i Ali* adı altında yer alan Arapça sözlerin İslami esaslara uygun olduğudur. Ceyhan'ın, 2017'de Yasin Karadeniz'le birlikte yayınladığı bir makalede, Hz. Ali'nin Yüz Sözü'nün manzum bir tercümesi hakkında bilgi verirken bu konuya şöyle temas ettiği görülmektedir:

“Sad-Kelime-i Ali” adıyla tanınan derlemedeki sözlerin hepsi, tereddütsüz denebilir ki, Hz. Ali'nin tarihî kişiliğine ve İslâm esaslarına uygundur. Örnek vermek gerekirse, “Eğer perde açılrsa, şüphesiz, sağlam bilgim artmaz.” şeklinde çevrilebilecek ilk vecizede, Hz. Ali'nin Allah, ahiret, Cennet, Cehennem, melekler gibi İslâmî inancın konusunu teşkil eden gaybî varlıklara sağlam bir şekilde inandığını, perde kaldırılrsa dahi şüphesiz imanının artmayacağını belirttiği görülür. Burada Bakara Suresinin başında (2/3) takva sahiplerinin birinci vasfı olarak gayba inanmanın sayıldığını, sonra gözün görmesini engelleyici gaflet perdesiyle alâkalı “...şimdi gaflet perdeni açtık. Artık bugün gözün keskindir.” (Kaf Suresi, 50/22) manasındaki ayeti ve bilginin gözle görme derecesinde olanı hakkındaki ‘Yine and olsun, onu yakîn gözüyle göreceksiniz’ (Tekâsür Suresi, 102/7) mealindeki ayeti hatırla(t)mak yerinde olur. Sad-Kelime-i Ali'yi teşkil eden diğer sözlerin de Kur'an ve hadisteki dayanaklarını aynı şekilde tek tek bulup göstermek mümkündür. Biz burada bir örnek vermekle yetindik. Nitekim Kastamonulu müderris Hâceğizâde Mustafa bin Mehmed (ö. 998/ 1589-90), İmamzâde Mustafa Vehbî (ö. 1294/1877) gibi bahis konusu Arapça vecize derlemesini dilimize çeviren yahut şerh (izah) eden bazı ilim adamları, zaman zaman o cümlelerle alâkalı ayet ve hadisleri de anmışlardır.”

Bir sonraki kısım, eserde geçen bazı Türkçe kelime ve deyimlere ayrılmıştır. Eserde, günümüz Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüş olan veya bazı değişikliklerle kullanılmaya devam eden “eline girmek, gökcek, kelecî, viribimek, yıgılmak” gibi Türkçe kelime ve deyimlerle onların manaları sıralanmıştır. Altıncı alt başlıkta ise *Sad Kelime*'de geçen bazı Arapça kelimelere Vardarlı müderrisin verdiği Türkçe karşılıklar nakledilmiştir. Bunlar içerisinde Abdülhâdî Efendi'nin bazı karşılıkları tenkit edilerek onların yerine uygun görülen manalar da belirtilmiştir. Sonuç bölümünde ise 16. yüzyılın müderris ve yazarları arasında yer alan Vardarlı Abdülhâdî Efendi'nin, Reşîdüddîn Vatvat'ın *Matlûbu Külli Tâlib...* adlı eserinden büyük ölçüde yararlandığı hükmü verilmiştir. Gerçekten mütercimim tercüme ve şerh ettiği sözlerin, üçü hariç Hz. Ali vecizeleri arasından ünlü âlim Câhîz'in seçtiği hikmetli cümleler olduğu, tercüme ve şerhleri esnasında Vatvat'ın anılan eserinden geniş ölçüde faydalandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Abdülhâdî el-Vardârî'nin H. 975/ M. 1565 yılında kaleme aldığı *Silsile-i Evliyâ*, onun ilmî yönünün yanı sıra irfanî tarafına ışık tutan bir eser olarak görünmektedir. Böylece müellifin iki eseri, hem aslı hem de günümüz Türkçesine çevirileriyle ilim dünyasına tanıtılmıştır.

II. Bölüm ise kendi arasında altı alt başlığa ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla şu şekildedir: Eserin nüshası, Tuhfetü'l-ihvân (Dostlara Armağan), Silsile-i Evliyâ (Günümüz Türkçesi), Metin neşrinde tutulan yol, Tuhfetü'l-ihvân (Asıl metin), Abdülhâdî el-Vardârî, Silsile-i Evliyâ (Asıl metin/129b-130b). Eserin incelemeye esas alınan nüshası, müstensih kaydına göre, 22 Muharrem 1206 (21 Eylül 1791) tarihli kopya olup Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmaları, Üniversite A, 195/II, vr. 62a-78a'da kayıtlı bulunmaktadır. İkinci alt başlıkta ise *Tuhfetü'l-ihvân* adlı eserin günümüz Türkçesine çevirisi yer almaktadır.

Arapça vecizelere bütün olarak bakıldığında, onlarda dinî konularda sağlam bilgi sahibi olma, gaflet uykusundan uyanma, dedelerin doğru yolunu tutma, değerini bilme, Rabbini bilme gibi çeşitli bilgece görüş, tecrübe ve tavsiyelerin yer aldığı görülmektedir. Bu konularla alâkalı olarak bazı âyet ve hadisler iktibas veya işaret yoluyla anılmış; Hamdullah Hamdî'nin *Yûsuf ü Züleyhâ* mesnevisinde geçen bir beyit de zikredilmiştir. Bundan sonraki kısımda Silsile-i Evliyâ adlı metnin günümüz Türkçesiyle karşılığı verilmiştir. Metin neşrinde tutulan yol, dört maddede ele alındıktan sonra kitabı meydana getiren *Tuhfetü'l-ihvân* ile *Silsile-i Evliyâ* adlı eserlerin Latin harflerine aktarılmış aslı şekilleri verilmiştir. Kitap, “Kaynaklar” adlı bölümle sona ermektedir.

Tanıtmaya çalıştığımız eserin büyük kısmını, Vardarlı Abdülhâdî Efendi'nin Hz. Ali'ye atfedilen Sad Kelime'nin tercüme ve şerhi konusundaki kitapçığı teşkil etmekte; *Silsile-i Evliyâ* adlı yazısının hem Latin harflerine, hem de günümüz Türkçesine çevirisi ise onun tamamlayıcı bir parçası olarak yer

almaktadır. Bu yayın, Vardarlı Abdülhâdî Efendi'nin tarihî şahsiyetini ortaya koymayı, ilmî yönünün yanı sıra irfanî tarafını da belirtmeyi hedefleyen bir çalışma semeresidir. Yine söz konusu neşir, bazı eserlerde anıldığına ara-sıra rastlanan Abdülhâdî Efendi'nin Sad Kelime tercüme ve şerhi konusunda Türkçe bir kitabı ile silsilename türünden bir yazısının olduğunu ortaya koymuş; böylece literatüre bir katkıda bulunmuştur. *Tuhfetü'l-ihvân*, Türk tarih ve edebiyatına dair metinleri inceleme, açıklama ve yayınlama gibi faaliyetlerle uğraşan genç araştırmacılar için örnek gösterilebilecek bir çalışma; ayrıca arka kapağında belirtildiği üzere, “hem Anadolu'daki okuyucular hem de Rumeli'deki evlâd-ı Fâtihân için güzel bir hediye”dir.

Kaynakça

- Ceyhan, Â.ve Cankurt, M.H. (2021). *Tuhfetü'l-ihvân (dostlara armağan) hazret-i Ali'nin yüz sözü*, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları.
- Abdülaziz Efendi, H. (2011). *Reşidüddîn Vatvat, Hazret-i Ali'nin yüz sözü Gül-i Sad-Berg*. (Â. Ceyhan, Çev.). Buhara Yayınları. İstanbul.
- Ceyhan, Â. ve Karadeniz Y. (2017). Mütercimi Bilinmeyen Bir Sad-Kelime-i Ali Tercümesi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, TAED- 60, 1-32.
- Ceyhan, Â. (2006). *Türk Edebiyatı'nda hazret-i Ali vecizeleri*. Öncü Kitap. Ankara.
- el-Vardarî, Abdülhâdî. *Tuhfetü'l-ihvân*, Ankara:Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmaları, Üniversite A, 195/II, vr. 62a-78a.
- el-Vardarî, Abdülhâdî. *Silsile-i evliyâ*, Ankara: Millî Ktp., 06 MilYz. B 346, vr.129b-130a.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Okan DOĞAN

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmiştir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Yazar bu makalede “Etik Kurul İzni”ne gerek olmadığını beyan etmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmiştir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.